

Joan Molet i Petit

## EL PALAU DE L'ELECTRICITAT. PERE FALQUÉS I LA CONSTRUCCIÓ DE LA CENTRAL VILANOVA DE LA CATALANA DE ELECTRICIDAD

### Introducció. Barcelona i l'electricitat

La implantació a Barcelona de l'enllumenat elèctric s'inicià el 1881 amb la construcció de la primera central de la Sociedad Española de Electricidad, i la posada en marxa el 1884 d'una segona, més gran, a les Hortes de Sant Bertran. Durant aquest període, però, la gran majoria dels habitatges i dels carrers de la ciutat s'il·luminaven encara mitjançant el gas subministrat per la Sociedad Catalana de Alumbrado por Gas y la Sociedad E. Lebon y Compañía, que en un primer moment no consideraren una amenaça la introducció de l'electricitat, atès el caràcter encara rudimentari de la tecnologia, tan poc fiable que l'Ajuntament hi va renunciar provocant la fallida i el tancament de la SEE el 1893. Aquesta circumstància fou aprofitada per crear, l'any següent, la Compañía Barcelonesa de Electricidad, constituïda per capital alemany i equipada amb tecnologia punta desenvolupada per la Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft (AEG), tan moderna i efectiva<sup>1</sup> que va despertar la preocupació de les empreses gasistes. Aquestes companyies van decidir unir esforços el 1896 constituint una nova empresa, la Central Catalana de Electricidad, amb un capital inicial de 6 milions de pessetes aportat a parts iguals,<sup>2</sup> bona part del qual es va destinar a la immediata posada en marxa de la Central Vilanova, equipada també amb tecnologia germànica, en aquest cas de l'empresa Schucker & Co. de Nuremberg.<sup>3</sup>

La construcció de l'edifici fou encarregada a l'arquitecte Pere Falqués, que havia estat arquitecte municipal en diferents poblacions i havia adquirit experiència en un ampli ventall de tipologies arquitectòniques havent demostrat un gran domini en la creació de grans espais mitjançant el maó vist i les grans estructures de ferro, de manera que se'l podia considerar ben capacitat per dur a terme un edifici industrial.

Cal afegir que Falqués ja havia tingut contactes amb la indústria elèctrica; el 1883 havia dissenyat uns fanals per a la Sociedad Española de

Matèria, núm. 12, 2017,  
ISSN 1579-2641, p. 91-112

Recepció: 30-11-2016  
Acceptació: 6-6-2017

<sup>1</sup> Horacio CAPEL, *Les tres xemeneies, implantació industrial, canvi tecnològic i transformació d'un espai urbà barceloní*, vol. 1, Barcelona, FECSA, 1994, p. 55.

<sup>2</sup> Mercedes ARROYO HUGUET, *La industria del gas en Barcelona, 1841-1933*, Barcelona, Serbal, 1996, p. 328.

<sup>3</sup> Joan Carles ALAYO I MANUBENS, *L'electricitat a Catalunya, de 1875 a 1935*, Lleida, Pagès Editors, 2007, p. 321.

<sup>4</sup> J.C. ALAYO I MANUBENS, *L'electricitat...* p. 61

<sup>5</sup> «La arquitectura ecléctica en la Exposición Universal de Barcelona de 1888: los proyectos de Pere Falqués», *Nuevas contribuciones en torno al mundo del coleccionismo de arte hispánico en los siglos XIX y XX*, Gijón, Trea, 2013, p. 289-314.

<sup>6</sup> L'enginyer Josep Mansana Terrés era director de la Sociedad Catalana de Alumbrado por Gas i actuava en qualitat de representant d'aquesta empresa dins de la nova Sociedad Catalana de Electricidad; de fet, ell mateix fou un dels signataris de l'acord que va permetre la constitució de la nova elèctrica. Vegeu M. ARROYO HUGUET, *La industria...* p. 328.

<sup>7</sup> Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, Q 127 Obres Majors, Eix. 6342/1896.

<sup>8</sup> Cal assenyalar que aquest procediment de demanar permís d'aquesta manera esglaiada no era gens habitual, i és un dels motius que ens fa pensar que des de la direcció de l'empresa interessava anar al més ràpid possible, avançant tràmits a mesura que el projecte s'anava elaborant.

<sup>9</sup> En el moment de fer la sol·licitud encara no s'havien adquirit tots els terrenys sobre els quals es volia aixecar l'edifici: s'havien comprat dos solars adjacents, propietat de Carne Camps i dels germans Esteve i Tomàs Recolons, respectivament, a més d'una casa situada al carrer Vilanova núm. 32, per transformar-la en «caseta

Electricidad instal·lats a la plaça de Catalunya,<sup>4</sup> i el 1887 va projectar un Palacio de la Electricidad per a l'Exposició Universal de Barcelona, el qual fou finalment reconvertit en Palacio de Ciencias.<sup>5</sup>

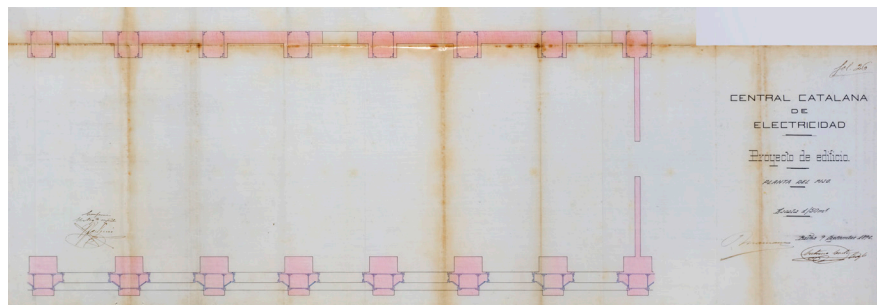
## Un projecte elaborat sota pressió

De l'anàlisi de la documentació històrica de l'edifici se'n desprèn que va ser projectat amb certa precipitació, segurament a causa de l'aferrissada competència entre empreses per aconseguir els contractes d'enllumenat públic, de manera que l'aspecte definitiu de l'edifici es va anar configurant al mateix temps que avançaven els treballs.

En la sol·licitud del primer permís d'obres podem llegir el següent:

Teniendo necesidad de conocer la estructura del suelo donde debe levantar el edificio, [J. Mansana]<sup>6</sup> tiene el honor de poner en conocimiento de V.E. que va a proceder al rebaje y nivelación de tierras del referido solar.<sup>7</sup>

Només tres setmanes després es presenta una altra instància sol·licitant la conformitat per instal·lar les tanques de protecció al carrer i començar a excavar els fonaments, adjuntant només la planta d'aquest nivell de l'edifici.<sup>8</sup> Sobre aquests plànols, un funcionari municipal va assenyalar la zona corresponent al xamfrà del carrer de Roger de Flor, fent-hi constar que «esta parte no entra en el permiso solicitado»<sup>9</sup> ja que encara s'estava negociant la compra amb la Sociedad Catalana General de Crédito.<sup>10</sup> Seguint amb aquest *modus operandi*, dos mesos abans de disposar de la totalitat dels terrenys se signà una altra petició, ara per poder aixecar la resta de l'edifici. És significatiu comprovar que les corresponents *plan-*



1. Central Catalana de Electricidad, planta del primer projecte; s'aprecia que s'ha projectat exclusivament la part de l'edifici corresponent al sòl que ja havia adquirit l'empresa. AMCB Q 127 eix 6342/1896.

ta de sótanos, planta de bajos i planta del piso (fig. 1) que acompanyaven aquesta nova sol·licitud corresponien exclusivament a la porció de l'edifici a construir sobre el solar propietat de la Sociedad Catalana de Electricidad, de manera que aquells plànols no mostraven uns espais tancats car no es dibuixa la part de les naus que havia de bastir-se als terrenys que encara eren propietat de la societat creditícia. Pel mateix motiu també s'optà per presentar només l'alçat d'una de les façanes (fig. 2).

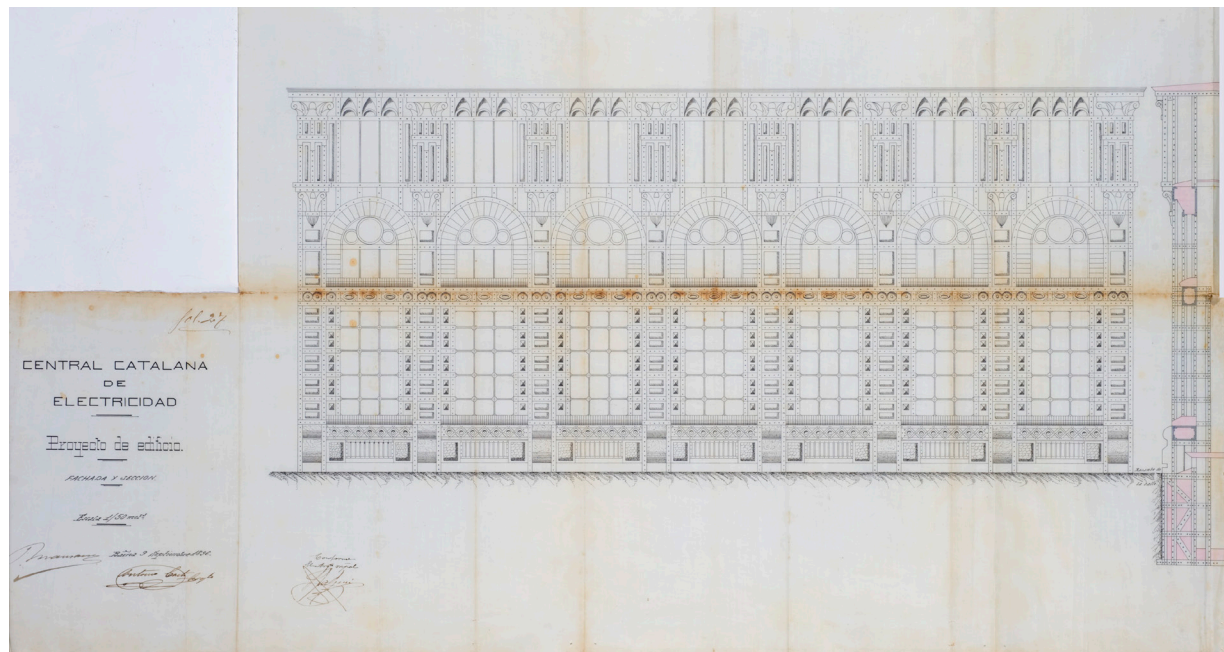
També ben abans d'haver aconseguit els terrenys, el juliol del 1896, se signa un contracte amb la societat Materiales para Ferrocarriles y Construcciones, pel qual aquesta empresa es compromet a subministrar i muntar les parts metàl·liques del conjunt. De fet, en la clàusula número 3 es pot constatar que encara faltava elaborar bona part del projecte:

La obra constará de ocho o doce tramos de fachada a la calle de Vilanova cubriendo un vano de trece metros de fondo normal a dicha calle, con dos pisos o entramados, uno de ellos a toda luz hasta una altura de diez y seis a veinte metros de arranque de cubierta.

De un cuerpo bajo de doce metros de luz en el mismo sentido y de igual longitud que el anterior. Este solo tiene cubierta a una pendiente.

d'obres» i oficines provisionals de la companyia. Vegeu Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 47.

<sup>10</sup> Aquesta societat fou fundada el 1865 per diferents financers catalans amb la intenció d'ajudar a desenvolupar la xarxa ferroviària catalana. Inicià la seva activitat amb un crèdit per a la construcció de la línia Barcelona-Saragossa, que tenia la seva terminal molt a prop de la Central Vilanova. Vegeu Pere PASCUAL I DOMÈNECH, *Los caminos de la era industrial. La construcción y la financiación de la red ferroviaria catalana (1843-98)*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999, p. 104.



2. Central Catalana de Electricidad. Alçat del primer projecte de l'edifici, com en el cas de la planta. AMCB Q 127 eix 6342/1896.

<sup>11</sup> AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urbí, carpeta 47.

<sup>12</sup> Aquesta prohibició va ser eliminada amb la nova normativa del 1891, que en el seu article 125 afirmava: «Los propietarios podrán terminar las fachadas de sus casas, bien en una línea horizontal a su altura, bien colocando sobre las mismas frontones rectos o curvos, escudos de armas, atributos y estatuas, a condición de que seansólo elementos decorativos del conjunto de las fachadas y no sirvan de pretexto para cometer abusos que estén en discordia con las reglas precedentes», vegeu *Ordenanzas municipales de Barcelona*, Barcelona, 1891, p. 16. Per a una visió més àmplia del tema, consulteu Santi BARJAU, «Arquitectura, paisatge urbà i ordenances», *La formació de l'Eixample de Barcelona. Aproximacions a un fenomen urbà*, Barcelona, Olimpíada Cultural/L'Avenç, 1990, p. 225-234.

<sup>13</sup> AMCB Q 127 Obres Majors, Eix 6342 /1897.

De un cuerpo de edificio destinado a casa habitación y otros servicios con fachada al chaflán que forman las antedichas calles siguiendo la fachada de la de Roger de Flor hasta doce metros.

Deberá entenderse que las descritas dimensiones podrán alterarse hasta un veinte por ciento en más o en menos de lo aquí consignado, así como podrá suprimirse parte de la construcción proyectada, siempre y cuando fuere antes de la conformidad de pedido hecho por el Director de las obras.<sup>11</sup>

Finalment, el novembre del 1896 es resol la compra dels terrenys i tot seguit es demana permís per dur a terme la part dels fonaments que mancava, però no fou fins a l'octubre del 1897 que es presentaren els plànols de la resta de la fàbrica. En aquesta nova versió ja es projectà l'edifici sencer, llevat del coronament del cos del xamfrà, substituït per la típica barana metàl·lica que normalment es dibuixava en els plànols subjectes a aprovació municipal, sobretot quan les ordenances no permetien la construcció de coronaments monumentals.<sup>12</sup> Si es considera l'accelerat procés de projecció de la central, té la seva lògica deixar les qüestions estètiques per al final i resoldre primer la part més pràctica de la construcció. També val a dir que les diferents versions del coronament que realitza Falqués en nombrosos dibuixos, esbossos i un plànol de gran format ens fan pensar en una certa vacil·lació de l'arquitecte o bé dels comitents, que finalment es van decidir per una versió molt modesta i, per tant, molt més ràpida de construir, en consonància amb la dinàmica que hem dibuixat fins ara.

## El Bogatell i la qüestió de l'aigua

Un altre entrebanc important en l'inici de les obres fou la presència del Bogatell, just al costat dels solars que s'adquiriren en l'últim instant per completar la superfície total de la central. Precisament el municipi va condicionar el permís per excavar la part que mancava dels fonaments a la construcció d'un pont, atès que el nou cos de l'edifici interrompia un camí que vorejava el canal per la dreta i calia travessar-lo per donar-hi continuïtat.<sup>13</sup>

A finals del 1896 va caldre construir un altre pont per fer-hi passar els cables que havien de subministrar l'electricitat, ja que el Bogatell s'interposava entre la central i la ciutat; més endavant, a mitjan 1897, quan les obres ja estaven bastant avançades es va haver de tornar a demanar permís a l'Ajuntament per poder cobrir la part del canal que passava justament per davant de la porta principal, i el municipi va aprofitar-se'n per obligar a tapar tot el tram del canal que feia el seu recorregut per la

part davantera de l'edifici amb l'objectiu de donar continuïtat al carrer de Roger de Flor.<sup>14</sup> Aquesta exigència va suposar una obra important, ja que va comportar la instal·lació de vuit bigues de ferro per sostenir sengles revoltons de maó sobre els quals recolzava el tauler amb el paviment del carrer.

Però no hem d'entendre el Bogatell com un factor negatiu, ja que la seva presència també era útil per al funcionament de la central: aquest tipus d'instal·lacions necessitaven molta aigua, sobretot per refredar les màquines, que arribaven a temperatures molt elevades.<sup>15</sup> La Central Vilanova tenia diferents vies de proveïment: les principals aportacions provenien d'un pou situat als mateixos terrenys de la fàbrica, auxiliat d'uns dipòsits instal·lats sobre la sala d'acumuladors que emmagatzemaven l'aigua de pluja; i per si això no era suficient, també es va preveure construir els anomenats *refredadors*, una mena de graelles metàl·liques per les quals es feia córrer l'aigua que havia estat escalfada per les màquines i que per la seva disposició dissipaven la temperatura de l'aigua en l'ambient, refredant-la per tal que pogués ser utilitzada de nou. Si, pel que fos, s'arribava a produir un excedent d'aigua hi hauria uns *purificadors* encarregats de depurar-la i poder abocar-la al Bogatell, ja que aquest canal feia en aquell moment les funcions de claveguera de la zona.

## La definició dels espais

Una de les característiques més originals de la Central Vilanova és la manera d'articular tres funcions ben diferenciades dins d'un mateix conjunt: la fàbrica d'electricitat, les oficines de l'empresa i els habitatges dels treballadors, en un reeixit exercici de composició arquitectònica en el qual l'arquitecte va saber treure profit d'un solar irregular, retallat per un xamfrà. *Grosso modo*, el cos que limita amb l'avinguda de Vilanova es va dedicar a l'activitat industrial, amb dues grans naus disposades paral·lelament a aquesta, mentre que el sector del xamfrà va ser emprat bàsicament per a les activitats comercials i d'habitatges (fig. 3).

## Els espais fabrils

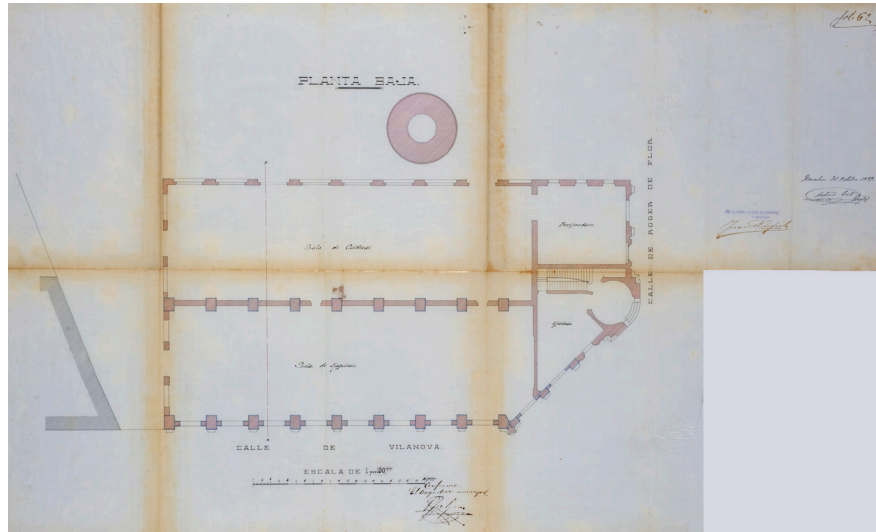
El área se divide en dos inmensas cuerdas: en la de la derecha, están instalados los generadores de vapor, con un anexo que contiene los clasificadores y las bombas alimentadoras; en la de la izquierda hállanse las máquinas, hasta el número de cinco, cuatro de ellas de 900 caballos y una de 500 de fuerza.

<sup>14</sup> *Ibidem*.

<sup>15</sup> Així, per exemple, la central de la CBE al Poble-sec captava aigua del port mitjançant unes conduccions d'aigua que s'instal·laren sota el Paral·lel. Vegeu Horacio CAPEL, *Les tres...*, p. 112-122.



<sup>16</sup> FRANCISCO ROSENT Y PEDROSA, *Arquitectura moderna de Barcelona*, Barcelona, Pareira & Cia, 1897, p. 149. Aquesta és la descripció més detallada que s'ha publicat de les grans naus de la fàbrica, i la base a partir de la qual es van escriure les ressenyes publicades el 1978 i el 1982 arran de la «restauració» de l'edifici duta a terme entre 1977 i 1980. Vegeu Pedro FOCHS, « La Central Vilanova: reconvertir para conservar », *On*, núm. 35, 1978, p. 18-26, i també Antoni LOZOYA (ed.), *Hidroeléctrica de Cataluña. Central Vilanova*, Barcelona, Hidroeléctrica de Cataluña, 1982.



3. Central Catalana de Electricidad. Planta del projecte definitiu amb tots els espais que conformaven l'edifici original. AMCB Q 127 eix 6342/1896.

En el testero, mediante doble escalera, se asciende al cuadro de distribución de electricidad, en inmediato contacto con los grandes cables. [...] Debajo de estas dos salas y ocupando exactamente el mismo perímetro, se desarrollan los semisótanos, sirviendo, el que corresponde a las calderas, de almacén, y el otro, cuyo centro está ocupado por la cimentación de las máquinas, tiene un pasadizo alrededor para la inspección de los cables de salida reunidos en una cámara debajo del distribuidor, y para la de los grandes tubos de condensación del agua destinada a las máquinas. Debajo de este último semisótano, hay un sótano con máquina lubricadora y depósito de aceite.

Encima de la sala de máquinas, otra gran nave cuya existencia acusa, por la fachada de la calle de Vilanova, la segunda línea de ventanas, contiene los acumuladores.<sup>16</sup>

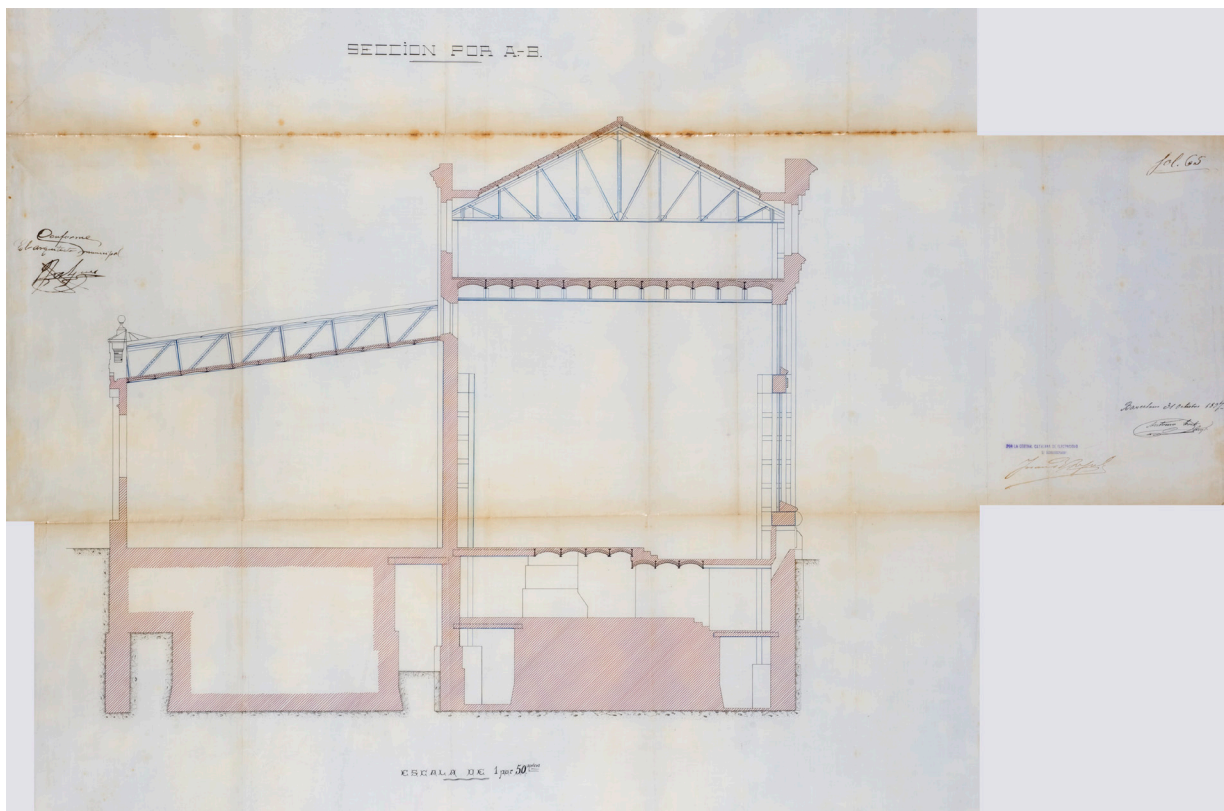
A aquesta descripció dels interiors, nosaltres podem afegir-hi alguna informació més, sobretot de l'estructura de les naus. És interessant assenyalar com evoluciona el disseny del reforç metàl·lic dels matxons dels murs de la sala de màquines, que són presents des del primer projecte i constitueixen una de les parts importants de l'encàrrec fet a l'empresa Sociedad Materiales para Ferrocarriles y Construcciones alhora que esdevingueren un dels elements més característics de la façana. La primera versió era molt complexa: vista en planta es componia d'una sèrie de peces rectangulars disposades horitzontalment i encastades dins de la part central de cada matxó, a les quals s'adossaven dues peces més, aixamfrandes, que abraçaven els laterals, també aixamfranats, del suport mateix, de

manera que es dotava el conjunt d'un perfil trapezoïdal. Als matxons del mur interior de la nau també s'hi preveia un reforç, molt més simple, ja que aquests eren completament prismàtics, per la qual cosa les peces eren de planta quadrada, i devien quedar del tot encastades a l'interior.

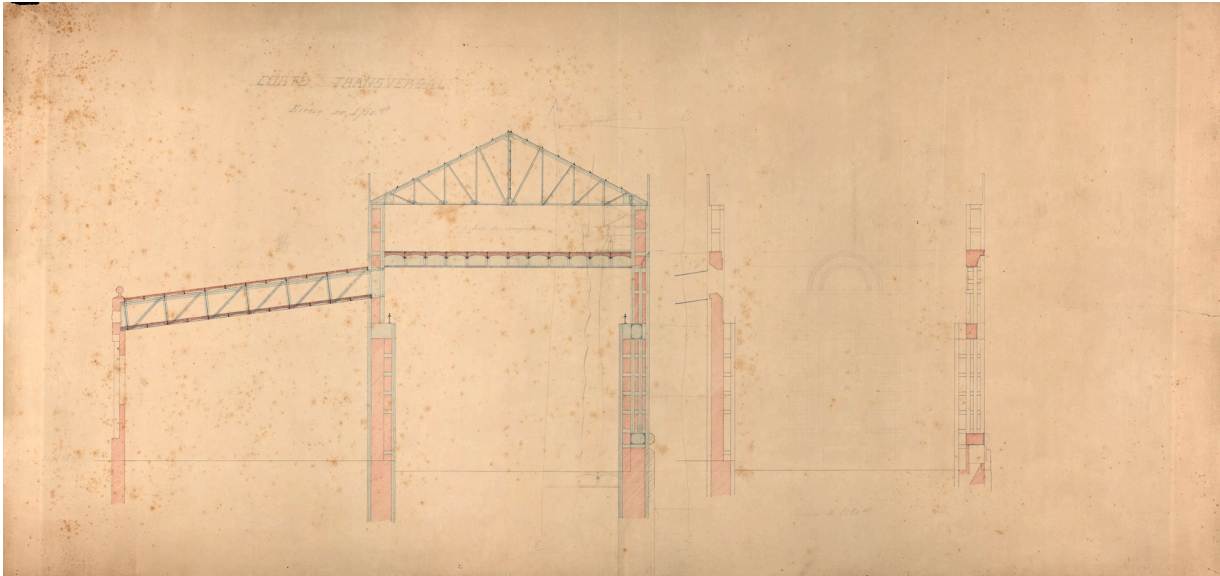
En la solució emprada finalment (fig. 4) es va simplificar el disseny dels matxons exteriors, que adoptaren, sempre en planta, una forma quasi de T, la qual cosa va incidir en la forma dels reforços, que es van disposar exteriorment i abraçant els suports, excepte per una petita secció amagada dins del mur en el punt on es creuen els dos braços de la T. Tant en la primera com en la segona versió, aquestes peces que collaven els matxons estaven unides per uns muntants metàl·lics que recorrien tota l'alçada de la nau.

Un plànol localitzat en la secció de gràfics de l'AHCB,<sup>17</sup> malauradament sense data (fig. 5), ens mostra un pas intermediari en aquest procés de

<sup>17</sup> AHMB, Secció de gràfics, registre 10180, codi PI.-10180 014.



4. Central Catalana de Electricidad. Tall transversal del projecte definitiu, en què s'observa el reforçament metàl·lic dels matxons molt simplificat. AMCB Q 127 eix 6342/1896.



5. Central Catalana de Electricidad. Avantprojecte en què l'estructura metàl·lica interna dels matxons es preveia molt més reforçada que en el projecte definitiu. AHMB, Secció de gràfics, registre 10180, codi Pl.-10180/O14.

<sup>18</sup> El caràcter «transitori» d'aquesta versió no datada confirma el fet que si bé les estructures de reforç encara tenen molt a veure amb el primer projecte, a excepció dels canvis ja comentats, altres elements com ara les lluernes del soterrani i el forjat de la sala d'acumuladors ja coincideixen amb la forma definitiva, mentre que el forjat de la planta baixa encara presenta vacil·lacions entre les dues versions.

simplificació del sistema de reforç; en concret, s'observa la reducció del nombre de muntants que haurien de relligar la part alta dels matxons, de manera que es va passar de tres a dos, alhora que també s'hi eliminà la meitat d'aquestes peces verticals que s'enfonsaven en els fonaments, de quatre a dos. A més, en l'àrea de la fonamentació també es va prescindir d'unes peces metàl·liques disposades en ziga-zaga que, en la configuració inicial, ancoraven tres dels quatre muntants, a banda del fet que fins i tot es va arribar a modificar la mateixa consistència dels fonaments de la façana, molt més amples en la primera versió, i quasi la meitat en la definitiva.<sup>18</sup>

La simplificació progressiva dels reforços metàl·lics ens fa pensar que Falqués va anar ajustant els càlculs de resistència de tot el sistema a mesura que avançaven les obres, atès que era la primera vegada que s'enfrontava a una estructura d'aquestes característiques i que no devia disposar de gaire temps per estudiar-la: el desig dels comitents era de començar les obres tan aviat com es pogués.

També s'observa una evolució en el disseny dels forjats: en els plànols del 1896 es resolen mitjançant la disposició de la solera directament sobre biguetes de ferro, mentre que en la planta sense datar s'introdueixen revoltos entre la solera de la sala d'acumuladors i les biguetes, que al seu torn són sostingudes per jàsseres transversals que busquen una més gran resis-

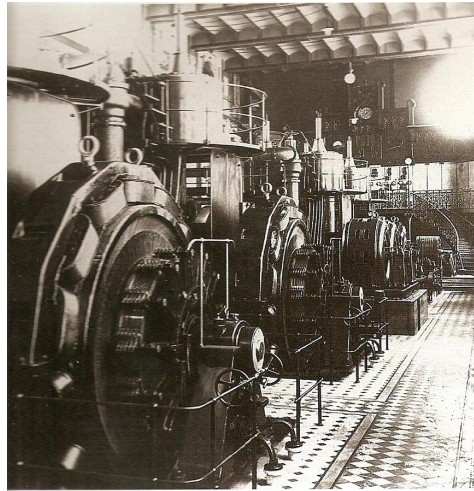


tència. Pel que fa a la solera de la planta baixa, també fou reforçada, i dels revoltos es va passar a un sistema més complex que responia a les exigències del pes de la maquinària: a prop dels murs es disposà un embigat, sota els dos *passadissos* que envoltaven les dinamos, mentre que, a la part central, on la maquinària s'havia d'assentar, es va fer una estructura de revoltos sobre biguetes longitudinals que alterna amb àrees d'obra massissa.

Precisament sota els *passadissos* que flanquejaven les dinamos, es van construir uns altres corredors que no constaven ni en el primer projecte ni en el plànol d'instal·lació de la maquinària enviat des d'Hamburg. Segons el diari d'obra aquests *passadissos* tenien la funció de facilitar el manteniment de les màquines,<sup>19</sup> a més de funcionar com a galeries de servei, per on passaven els cables amb l'electricitat produïda.

Tornant a la nau de les dinamos (fig. 6), podem afirmar que «esta sala, mantenida con sin igual limpieza, es bella de proporciones, semejando en su decorado y en la pulcra instalación de sus máquinas, la nave de una exposición».<sup>20</sup> En efecte, el terra estava pavimentat amb peces quadrades de marbre,<sup>21</sup> blanques i negres, formant diferents esquemes geomètrics que diferenciaven l'àrea ocupada per les dinamos dels espais lliures que quedaven al seu voltant. Als murs s'hi instal·là un arrimador, segurament ceràmic,<sup>22</sup> però el que crida més l'atenció és el quadre de distribució que estava situat al fons; en la part baixa, els indicadors i els interruptors estaven instal·lats sobre uns plafons que semblen de marbre, mentre que la part superior era de fusta, i adoptava la forma d'un capcer escalonat, coronat amb un rellotge i ornamentat amb motius gòtics, que no tenen res a veure amb la resta d'elements plàstics d'aquest espai.<sup>23</sup>

La nau de les calderes era molt més senzilla, amb uns grans vanos que s'obrien al pati interior. Hi destacava només la coberta, pel fet que estava formada per dos nivells superposats de revoltos, molt rebaixats, relligats entre si per grans tirants metàl·lics disposats a manera de dent de serra. El nivell superior constituïa la part externa de la coberta, amb els revoltos



6. Central Catalana de Electricidad. Interior de la nau de dinamos. Al fons s'observa el quadre de distribució. Col·lecció privada.

<sup>19</sup> El manteniment de les màquines també va requerir la construcció d'un nivell més inferior de *passadissos* en el qual es van disposar dipòsits d'oli i els artefactes greixadors corresponents.

<sup>20</sup> F. ROGENT I PEDROSA, *Arquitectura...*, p. 149.

<sup>21</sup> *Registro de jornales y materiales del ramo de albañilería*, semana del 19 al 25 de abril de 1897. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 27.

<sup>22</sup> En aquest cas, el diari d'obra no ens parla del material de què era fet l'arrimador, i això ens fa pensar que es devia tractar d'un material corrent, ja que s'observa la tendència a esmentar només els materials més rics o extraordinaris, com és el cas de l'arrimador de la sala de bombes que consta fet de marbre. *Registro de jornales y materiales del ramo de albañilería*, semana del 14 al 20 de junio de 1897. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 27.

<sup>23</sup> Malauradament, no tenim cap foto de detall ni cap dibuix, ni cap referència a les lectures, tot i que al diari d'obra hem trobat l'anotació «collar maderas en el cuadro de distribución». *Registro de jornales y materiales del ramo de albañilería*, semana del 14 al 27 de marzo de 1897. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 27.

<sup>24</sup> Els moviments de terres s'inicien la setmana del 28 de març al 3 d'abril de 1897, i els entramats es comencen a col·locar la setmana del 30 d'agost al 5 de setembre. *Registro de jornales y materiales del ramo de albañilería*. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 27.

<sup>25</sup> El mateix text que descriu tan detalladament la distribució de les maquinàries és molt més laconic pel que fa a la part del xamfrà: «En el ángulo del chaflán que corresponde a la calle de Roger de Flor, se abre la gran puerta de ingreso a las oficinas y habitaciones de los empleados que viven en la casa, ocupando un cuerpo anterior formado por cinco pisos» F. ROGENT Y PEDROSA, *Arquitectura...*, p. 150.

<sup>26</sup> *Fábrica de contadores para gas, alumbrado por gas, petróleo, etc.; bombas, calentadores de agua, calefacción por coke y gas*. El model més senzill costava 56,20 pessetes, mentre que el model més complet en valia 220. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 47.

<sup>27</sup> *Fábrica de pavimentos, mosaicos de madera, y arrimaderos. Construcción de carpintería en todos sus ramos*. Aquesta empresa va fer els mobles i altres accessoris de fusta de les cuines (portes sota les piques, faldons sota els fogons, portes de les carboneres i escorreplats) així com mobiliari d'altres habitacions de la casa. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 47.

de ferro, que recolzaven sobre una bigueta també metàl·lica, mentre que en el nivell inferior els revoltons eren d'obra i descansaven sobre uns tirants fins de ferro. L'estructura d'aquesta coberta servia per crear una cambra d'aire connectada amb l'exterior i amb la nau de màquines a través de les finestres dels dos extrems, a part d'estintolar el mur que separava les dues naus, al qual s'adossaven les calderes.

### Els espais d'oficines i habitatges

Les obres del bloc corresponent a les oficines i els habitatges començaren més tard, a la primavera del 1897,<sup>24</sup> quan les naus fabrils ja estaven força avançades i s'hi havia començat a instal·lar la maquinària. Tot i el seu caràcter diferent també es va aixecar sobre una estructura d'entramat de ferro amb la solera recolzada directament sobre les biguetes, sense revoltons, com se solia fer en les anomenades *fábricas de pisos*. Aquesta solució estructural va resultar òptima per resoldre la complexitat d'espais requerida per les diferents funcions d'aquest bloc. Per desgràcia no disposem de totes les plantes, només la dels baixos i la del segon pis, de manera que manquen els plànols del primer pis, el tercer i el quart, la qual cosa, unida al fet que les descripcions de l'època tractaven només la part fabril,<sup>25</sup> ha dificultat molt la nostra tasca. Per sort, la gran quantitat de factures conservades ens ha proporcionat algunes pistes de com devien ser aquests interiors.

Tenim notícia que l'empresa de Federico Ciervo va subministrar quatre cuines de dues categories sensiblement diferents,<sup>26</sup> la qual cosa ens indica que almenys hi devia haver quatre habitatges, dos de més qualitat i dos de més senzills; aquesta afirmació queda corroborada per la llarga nota que envia l'empresa Bardés y Compañía,<sup>27</sup> segons la qual hi havia dues cuines al quart pis, una cuina al tercer i una altra al segon. Com que també van encarregar-se de la fusteria de les comunes és fàcil comprovar que n'hi havia una a cada pis excepte al quart, que n'hi havia dues; de manera que resulta evident que al darrer pis hi havia dos habitatges petits, mentre que n'hi havia un al tercer i un altre al segon que eren més grans. Les diferents superfícies dels habitatges devien ser correlatives als diferents nivells de qualitat, que explicarien la gran diferència entre els models de cuines emprats, i el motiu pel qual l'empresa Tarrés y Maciá, de sanitaris i peces de ceràmica, només va subministrar dues «bañeras de hierro esmalte porcelana» que devien anar destinades a aquests dos habitatges de més qualitat.<sup>28</sup>

La distribució concreta de cadascun dels pisos és molt més difícil d'esbrinar, ja que l'ús dels espais (fig. 6) només s'explicita en el plànol de la

planta baixa. Així, comprovem que el vestíbul estava situat a l'angle del xamfrà amb el carrer de Roger de Flor, per la qual cosa adopta una planta circular que amaga l'angle de 135° que es forma en aquest punt. Just al davant de la porta d'accés hi situa un gran buit, dividit en dos, que encaixen les portes de les oficines i de la caixa d'escala, enriquit amb un gran marc de fusta de roure, sobre la llinda del qual recolzen les baranes dels balcons-finestra que s'obren sobre les portes al nivell del primer pis. D'aquesta manera un senzill vestíbul adquireix la noblesa d'un saló d'estil palatí, amb un important eix visual, una doble alçada i els esmentats balcons-finestra, que recorden el altells disposats per als músics als grans salons dels palaus barrocs.

La forma circular del vestíbul també contribueix a crear un petit espai a la dreta on es devia situar la latrina, l'existència de la qual no es va marcar explícitament al plànol, però que es pot identificar per la forma allargassada de l'espai i per les petites finestretes que s'obren a la façana de l'edifici, a cadascun dels pisos, dissimulades dins dels rebaixos dels elements decoratius.<sup>29</sup>

Els plànols del segon pis<sup>30</sup> no són gaire indicatius (fig. 7), ja que ni tan sols s'hi indiquen ni la comuna ni la cuina, i només podem inferir, per les finestretes ja esmentades, que la primera es devia situar al mateix lloc que als pisos inferiors. A banda d'això podem distingir una àrea de l'habitatge més regular, a la dreta de l'escala, amb habitacions rectangulars, i una altra al costat de l'esquerra que acusa les dificultats de distribució típiques dels xamfrans, unides per un espai circular, situat sobre el vestíbul d'entrada a l'edifici.

Un altre cop la documentació escrita ens ofereix algunes pistes de com devia ser l'interior: s'hi esmenta un saló, al qual s'arribava per un passadís on la casa Bardés y Cía va instal·lar una «puerta tarja lisa marco tabique» en un dels extrems i un «marco tabique sin puerta» a l'altre; atès que l'únic passadís que s'observa a la planta és el que comunicava un distribuïdor central amb la gran habitació circular, creiem que aquesta podria ser el saló, per les seves dimensions, la seva ubicació i la seva forma singular, normalment reservada a habitacions representatives. També creiem que devia ser a aquesta estança amb dos accessos, un a cada costat de l'habitatge, que anaven destinades les dues «puertas vidrieras» que també subministra l'esmentada empresa com a part de l'agençament d'aquesta planta. El tercer nivell, sempre segons la documentació escrita, seria molt semblant al segon pis, mentre que el quart es devia dividir en dos habitatges, tal com s'assenyala en la factura de l'empresa del paper pintat, que esmenta explícitament la «primera puerta» i la «segunda puerta», i com es desprèn un cop més de la factura del contractista de la fusteria, que expli-

<sup>28</sup> AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 47.

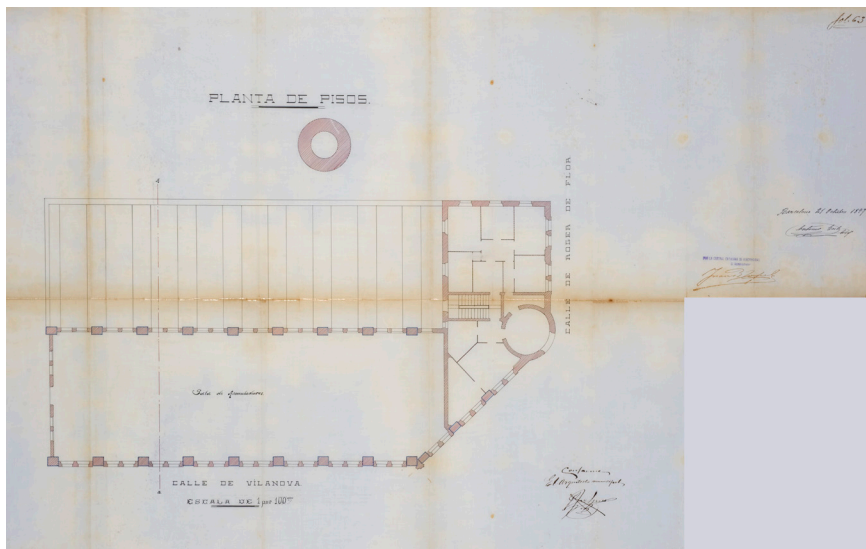
<sup>29</sup> Les latrines van ser subministrades també per la casa Tarrés y Maciá, concretament proveeix «6 watters closets» que anirien acompanyats de «6 lavamanos de porcelana»: un per a cadascun dels quatre habitatges i per a cadascun dels dos nivells d'oficines. A més, també es parla de «12 ventiladores de barro» que units de dos en dos formarien les reixetes de ventilació. A l'últim també hi ha un «watter closet "p" completo» i «1 lavamanos porcelana con respaldo» que podrien anar a la part fàbrica del conjunt.

<sup>30</sup> No tenim plànols del primer pis, però sabem que, com a la planta baixa, hi havia oficines; d'una banda ho indica la mateixa planta dels baixos, i de l'altra l'anotació de la factura de la casa Bardés, que diu «por 120 metros cuadrados duela melis con su colocación en 2 pisos oficinas».

<sup>31</sup> Diari d'obra. Les canonades de gas i aigua corrent dels dipòsits eren de plom, però els baixants d'aigües pluvials i de les latrines eren de ferro colat.

<sup>32</sup> *Registro de jornales y materiales del ramo de albañilería*, semana del 7 al 27 de agosto de 1898. AHMB, Fons Personals, 5D.27 Pere Falqués i Urpí, carpeta 27.

Nota de preus dels marbres «colocados en la obra» presentada per la casa Nogués Hermanos el 9 d'agost de 1898.



7. Central Catalana de Electricidad. Planta del segon pis. A la dreta es veu la distribució dels habitatges al cos del xamfrà, al damunt de les oficines del primer pis. AMCB Q 127 eix 6342/1896.

ca que hi va col·locar dos jocs de parament de cuina, així com dos jocs de portes i armaris d'excusat i també dues «puertas entrada piso».

D'altres comoditats amb què comptava la casa serien la instal·lació de gas per a cuines i estufes, els dipòsits d'aigua al terrat i, naturalment, llum elèctric, amb els cables a la vista fixats al mur amb tacs, tal com era habitual en l'època.<sup>31</sup> També és interessant afegir que, a l'escala que comunicava verticalment tot l'edifici, es van distingir les dues zones en què es dividia mitjançant l'ús de materials molt diferents: esglaons de marbre d'Itàlia des de la planta baixa fins al segon pis,<sup>32</sup> és a dir, en els trams corresponents a les oficines, i fusta entre el segon pis i el terrat, és a dir, en els trams corresponents als habitatges.

## La façana

Nuestro querido amigo el Sr. Falqués ha estado inspiradísimo al imaginar la traza del edificio á que nos referimos. Su carácter está tan bien marcado, sus líneas tan ajustadas a su empleo y a la impresión que debe producir, que impone desde luego la idea justa que a su formación ha presidido. Y todo lo consigue con medios sencillos y elegantes y sin perjuicio de la grandiosidad y la belleza de la construcción.



Otro motivo da al aplauso esta obra en la combinación feliz de diversos materiales constructivos y decorativos, de distinto tamaño, coloración y estructura. Cada uno está empleado conforme a las condiciones que posee, y entre todos, sin aplicaciones exteriores de estucos ni pinturas que no vendrían bien a un edificio de este género, constituyen una decoración armoniosa y bien imaginada que halaga el sentimiento artístico más exigente.<sup>33</sup>

Si obviem la típica retòrica de l'època, els dos paràgrafs que reproduïm reflecteixen molt bé una de les idees que van caracteritzar aquest edifici: la dignificació de l'arquitectura industrial. Falqués entén perfectament que aquesta construcció no només havia de servir per produir electricitat, sinó que també era l'emblema d'una nova empresa i fins i tot d'una nova energia que s'anava imposant a la ciutat. Després del fallit Palau de l'Electricitat, la Central Vilanova va ser una nova oportunitat de fer un gran edifici industrial, que en aquest cas havia de ser permanent; per tots aquests motius, Falqués va dedicar molts esforços al disseny de la façana (fig. 8).

Seguint la mateixa tònica que en la construcció de les naus, el primer projecte de façana només en contemplava una part, la de l'avinguda Vilanova, però tot i això, en aquesta primera proposta ja van quedar definides les línies generals del conjunt amb la successió d'arcades entre matxons de maó vist, com a element més característic, que ens remet immediatament a l'edifici de l'Editorial Montaner i Simon de Domènech i Montaner, acabat deu anys abans.<sup>34</sup>

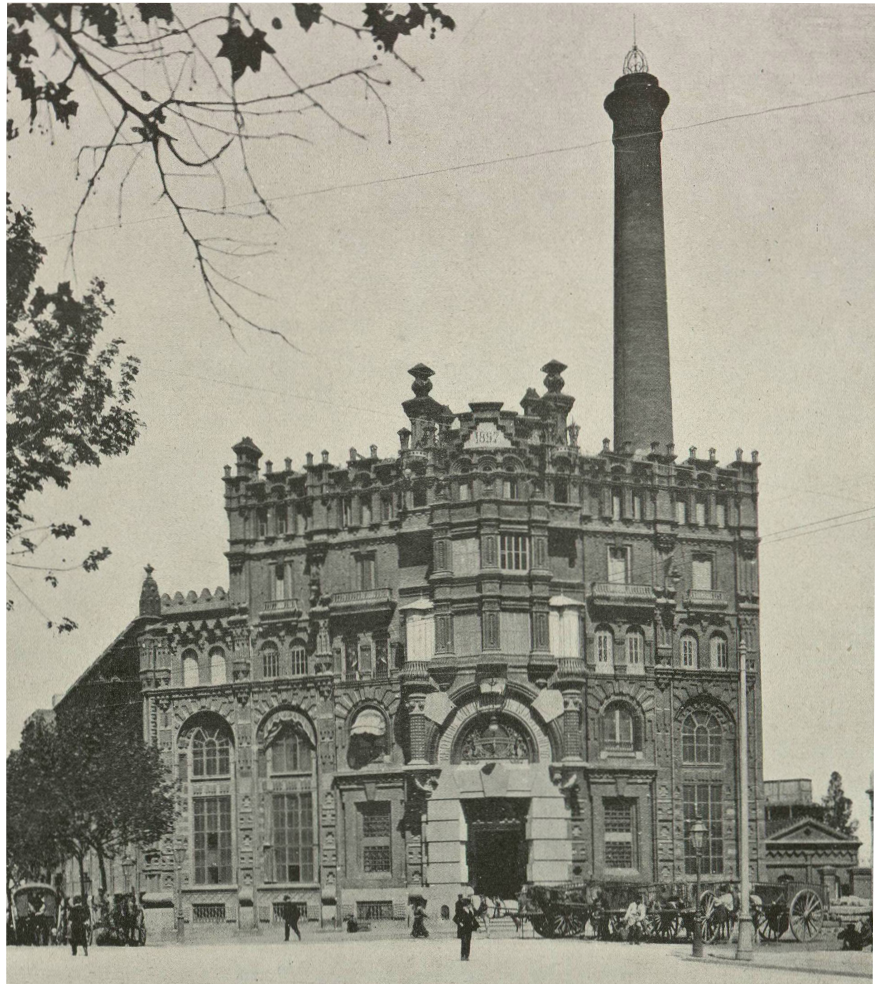
Més enllà d'aquesta similitud, el tractament plàstic dels matxons serà el que més diferenciarà les dues fàbriques; els de l'editorial, que no estaven sotmesos a la trepidació de les dinamos, són més prims, i el parament és completament llis, mentre que els de l'elèctrica són més massissos, amb esplandit, i per remarcar aquesta idea de força Falqués els dota d'un poderós encoixinat a la part frontal i de puntes de diamant als laterals. A l'alçada dels carcanyols, l'encoixinat és reemplaçat per unes grans mènsules formades per volutes, sobre les quals reposen pilastres que, al seu torn, suporten grans capitells, tot disposat de manera que cada element sobresurt més de la façana que l'immediatament inferior. Falqués, jugant amb aquesta idea del volum, projecta tres arquets apuntats coronant les finestres altes que aprofiten el gruix creixent del parament aconseguit per crear efectes de clarobscur en la façana. A tot això cal afegir els muntants de ferro, que en aquesta primera versió són més nombrosos i es potencien visualment amb una gran quantitat de reblons.

Un cop més, un dels dibuixos de la secció de gràfics de l'AHMB<sup>35</sup> ens ajuda a entendre l'evolució del disseny de la façana. A primera vista sem-

<sup>33</sup> B.P. «Fábrica de electricidad "La Catalana". Arquitecto: D. Pedro Falqués y Urpí», *Arquitectura y construcción*, núm. 107, 1901, p. 233-235.

<sup>34</sup> Aquesta coincidència entre la solució de Falqués i la de Domènech és força interessant, ja que tots dos van ser companys de curs a l'Escola d'Arquitectura de Madrid i es van fer molt amics, una amistat que es va perdre quan ambdós van córrer a la plaça d'arquitecte municipal de Barcelona a finals del 1888, que va guanyar Falqués.

<sup>35</sup> AHMB Secció de gràfics, registre 10180, codi PL-10180/014.



8. Aspecte original de la Central Catalana de Electricidad, abans de la supressió de la majoria dels motius ornamentals als anys setanta. Barcelona a la Vista.

bla que es tracti d'un alçat de la nau de màquines, però en realitat és un estudi de la façana del xamfrà, en concret de l'àrea de les arcades, que deixa en blanc l'eix central que s'intueix per la més gran amplada dels matxons (fig. 9).

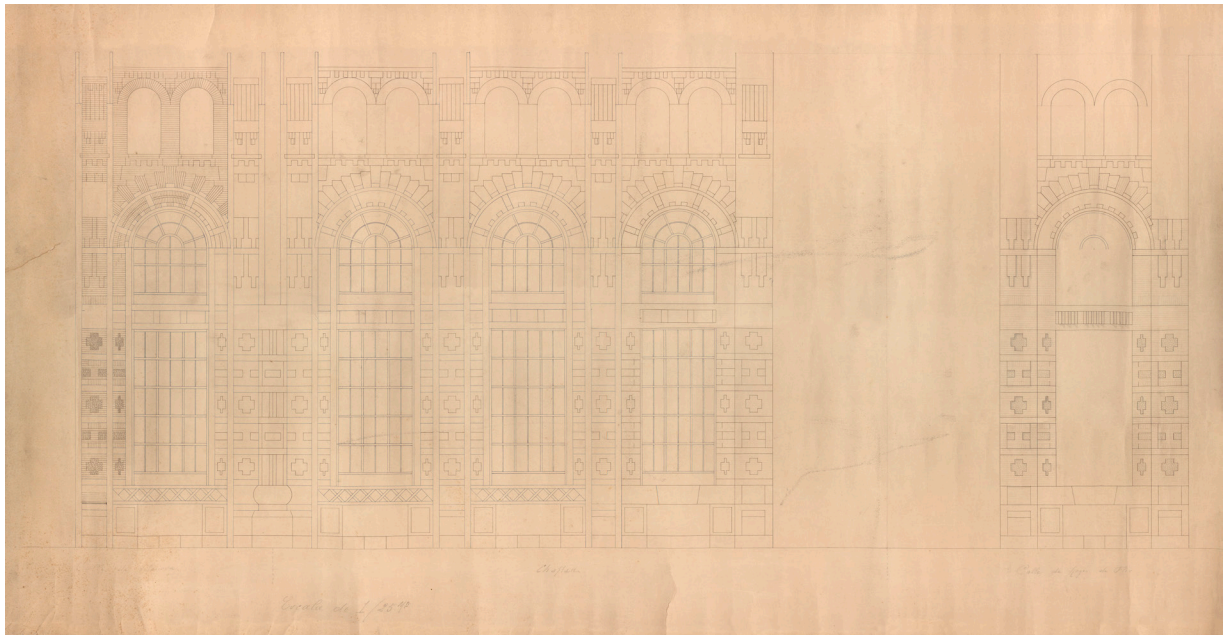
En aquesta versió observem un procés de *mudejarització* de la façana, en què els elements més historicistes són substituïts per motius de caràcter geomètric, sempre de maó vist, que sobresurten molt de la façana i amplien el joc de llum i ombra ja esmentat; en lloc dels encoixinats trobem elements cruciformes en alt relleu, mentre que les mènsules, les pilastres i els capitells també han estat sotmesos a la lògica reticular. Fins i tot les peti-

tes arcuacions gòtiques han esdevingut falsos arcs per aproximació de filades, i també segueixen la dinàmica geometritzadora. Per tot això la façana esdevé *mudèjar*, però segons Rogent i Pedrosa és un mudèjar transformat, «modernizándolo de suerte que solo queda el espíritu de su estructura, sin seguir servilmente los antiguos modelos, antes bien, fundiéndolos en una composición absolutamente original y moderna».<sup>36</sup>

Tornant a les arcades, observem que el dovellatge també s'ha transformat i ha esdevingut una successió de tacs que recreen la idea de les rodes dentades d'un mecanisme, tot i que encara es distingeixen tres dovelles, geometritzades i sobredimensionades, que s'han desplaçat a l'exterior de l'arc. A sobre, els finestrals rectangulars tripartits han estat substituïts per finestres geminades de mig punt, de manera que tot i que es conserva el motiu característic de les grans arcades a doble nivell, Falqués aconsegueix allunyar l'aspecte de la Central Catalana de Electricidad del de l'Editorial Montaner i Simon.

En aquest dibuix també s'estudia com resoldre l'articulació del cos fabril, llarg i horitzontal, amb el cos d'habitatges i oficines, curt i vertical, tot integrant-los i alhora diferenciant-los. En aquest punt, Falqués fa un veritable exercici de composició arquitectònica, guiat per la funció però

<sup>36</sup> F. ROGENT I PEDROSA, *Arquitectura...*, p. 148.



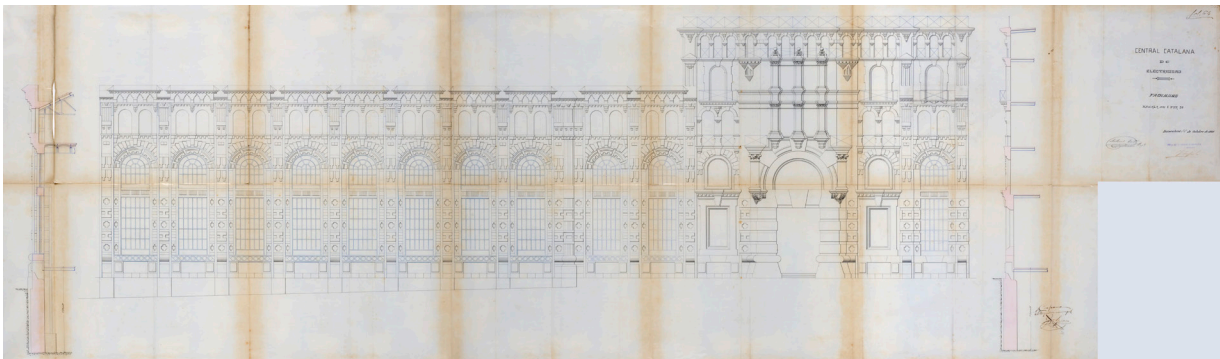
9. Central Catalana de Electricidad. Avantprojecte de la part baixa del tram de façana corresponent a l'edifici d'oficines i habitatges. L'espai en blanc es correspondria a l'eix central, encara per definir. AHMB Secció de gràfics, registre 10180, codi Pl.-10180/O14.



sobretot pel concepte de *caràcter* i procedint d'una manera molt metòdica, treballant separadament les diferents seccions de l'edifici per després encaixar-les i deixar per al final la part més expressiva del conjunt.

Per exigències compositives, però també de distribució dels espais interiors, l'eix principal del cos més alt es desplaça a la dreta, per fer-lo coincidir amb l'angle que forma el xamfrà amb el carrer de Roger de Flor, punt on situa la gran portalada. Però abans de tractar aquest eix calia fer encaixar la llarga filera d'arcades de significació industrial amb la imatge *civil* que ha de tenir aquesta part de l'edifici, qüestió que en aquest dibuix despatxa d'una manera simple fent arribar les arcades fins a l'eix principal, que aïlla visualment amb un matxó més ample a banda i banda; és a dir, que el motiu central de la façana en aquest primer moment es pensa com un simple punt i a part que interromp la successió d'arcuacions.

És en el segon projecte, presentat a l'Ajuntament l'octubre del 1897, que ja veiem solucionada la part baixa del cos del xamfrà, tot deixant per més endavant el disseny del coronament, com ja hem comentat abans (fig. 10). Aquí, la integració entre la successió d'arcades i l'eix central es resol millor creant una transició a partir de modificar lleugerament els elements industrials per dotar-los d'un caràcter més civil: les grans arcades queden descompostes en dos sectors, un d'inferior que pren la forma d'una sòbria finestra rectangular de grans dimensions, i un de superior, format per una obertura d'arc de mig punt que presenta el mateix adovellat sobredimensionat de les arcades, però sense l'element dentat, és a dir, sense el motiu *mecànic*. A l'últim, les finestres geminades que hi havia sobre les grans arcades es reconverteixen en un balcó amb portes aparellades, resultat d'haver allargat les finestres altes del cos fabril. D'aquesta



10. Central Catalana de Electricidad. Projecte de façana definitiu presentat per sol·licitar el permís d'obres. Tot i que les ordenances del 1891 ja permetien la construcció de coronaments als edificis, Falgués opta per presentar un coronament pla, com s'havia fet seguint la tradició.



manera comprovem que només amb unes petites variacions d'escala i de tractament decoratiu Falqués desconstrueix l'esquema compositiu del cos de maquinària i el dota d'un caràcter civil, sobri, però alhora monumental.

La presència dels habitatges va condicionar la major alçada del cos del xamfrà, de manera que, a més de l'articulació de les grans arcades, també calia donar forma a la part de façana corresponent a les dues plantes que hi ha a sobre, buscant el màxim d'integració amb la part inferior. D'aquesta manera, Falqués va obrir un balcó d'un vano d'arc de mig punt, a sobre del balcó de portes geminades, i creà un cert *efecte* mirall amb el finestral que s'obté dividint en dos la darrera arcada; al capdamunt hi situa un reguitzell d'estrets balcons-finestra, agrupats de tres en tres, que recorren tot l'àtic relligant visualment tots els cossos d'aquesta part de l'edifici. Aquests balconets són coronats per arcuacions de mig punt que, sobresortint molt del parament de mur, recolzen en mènsules geometritzades, de manera que es crea una mena de cadena que reforça la unitat compositiva del conjunt i un accent horitzontal que talla els ritmes verticals de la façana. Aquesta horitzontalitat quedava reforçada en el plànol oficial per la típica baraneta de ferro, i així es donava la falsa impressió que l'edifici s'havia d'acabar amb una llinda i un terrat plans, quan la realitat era que Falqués encara no havia arribat a una solució satisfactòria per al coronament.

El que sí que ja queda definit en aquest alçat aprovat oficialment és l'aspecte de l'eix central del cos d'habitatges i oficines, que per la seva importància es dissenya amb el doble d'amplada, i que es caracteritza principalment per la gran portalada, que reprèn el motiu de les grans arcades però amb un tractament monumental, emmarcant-lo amb unes carreus de pedra enormes que reposen sobre una motllura de mig bocell que sembla aixafar-se pel pes i que reposa, al seu torn, sobre una base trapezoïdal. Sobre la llinda del marc de carreus trobem un gran arc de mig punt peraltat, la part exterior del qual és resseguida per una motllura, interrompuda per tres dovelles també enormes. La motllura reposa a la línia d'imposta sobre dues mènsules petites, adossades a dues de més grans, amb formes vegetals sobredimensionades que sostenen dues columnes truncades, les quals repeteixen el motiu que separava la part alta de les arcades de la façana primitiva de la nau de màquines.

Per damunt de la portalada trobem dues finestres rectangulars per planta, entre les quals, i amb la funció de comunicar visualment la part baixa i la part alta de l'eix central, es disposen tres elements verticals en els quals s'alternen mènsules, faixes llises i capitells, i que es coronen amb uns motius vegetals rematats per unes esferes. D'aquesta manera, la façana aprovada per l'Ajuntament tot i la mancança d'un capcer es caracteritzava per una gran coherència compositiva i una sàvia articulació de les

<sup>37</sup> AHMB Secció de gràfics, registre 10143, codi Pl.-10143/F25.

diferents parts de l'edifici. Per veure el coronament amb el qual Falqués tenia pensat rematar el conjunt hem d'examinar un altre projecte de la façana, molt similar al que presenta a l'Ajuntament però amb la barana del terrat substituïda per un element molt més suggestiu.<sup>37</sup>

Aquest full (fig. 11) se centra en la part del xamfrà, i fa evident l'interès per dissenyar una façana principal dotada d'una simetria estricta definida a partir de l'eix de la portalada, motiu pel qual redueix en dos pisos el cos de l'extrem i el deixa a la mateixa alçada que les naus fabrils. Això li permet crear una estructura esglaonada pujant un nivell per cos, que culmina en l'eix central on preveu dos enormes pinacles metàl·lics que reposen sobre dues gegantines columnes truncades, amb un fust presumiblement recobert de peces ceràmiques entremig d'una potent malla metàl·lica, d'un gruix semblant al dels reforços de la nau de dinamos, amb grans reblons als punts d'intersecció. Aquestes dues estructures verticals descansen, al seu



11. Central Catalana de Electricidad, projecte de façana del cos d'oficines i habitatges. Cal destacar l'espectacular coronament amb els dos pinacles metàl·lics, que recorden el disseny del fanal del projecte del Palacio de la Electricidad per a l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, així com el perfil dels fanals dissenyats el 1907 per al Cinc d'Oros. Si s'hagués dut a terme, aquest coronament hauria estat un gran reclam per a la companyia elèctrica.

torn, sobre unes mènsules de bona grandària, de manera que Falqués repeiteix a gran escala el mateix motiu que flanqueja la portalada, buscant el lligam entre la part alta i la part baixa de l'eix central de l'edifici.

Per donar encara més espectacularitat a aquest coronament impressionant, els dos pinacles queden units mitjançant una passarel·la de ferro que vola per sobre del punt més alt de la façana, al qual s'uneix per un gran arc de gelosia que podem entendre com un reflex de l'arc de la porta d'entrada. Com si es volgués reforçar l'estabilitat de la passarel·la, s'hi disposa un feix de tirants en forma de ventall que creen un efecte visual que recorda els rajos del sol, o bé feixos de llum sorgits d'un reflector enorme. Per això creiem que aquest insòlit coronament havia de ser l'element amb el qual Falqués volia remarcar el caràcter de l'edifici, identificant-lo amb l'energia elèctrica, ja sigui per la idea de la llum, ja sigui per la forma d'aquests pinacles metàl·lics que recorden les torres d'alta tensió. Així, aquest element singular seria una reinterpretació a gran escala del far que havia de coronar el fallit Palau de l'Electricitat de l'Exposició del 1888.

Per desgràcia, aquest coronament devia ser considerat massa extravagant o car, de manera que Falqués hi va haver de renunciar i estudiar una altra solució més convencional<sup>38</sup> i que s'adigués amb la resta de la façana; per això va treballar a partir de formes circulars que es relacionen amb el leitmotiv dels arcs, que el van acostar a un altre dels seus motius predilectes, com són les grans volutes, a partir de les quals va elaborar una composició piramidal agrupant-les en diferents posicions i combinacions que permetessin disposar-les com a continuació natural de les faixes verticals que recorren l'eix central de la façana.

Finalment, el coronament construït fou un altre, que per desgràcia només coneixem a partir de la documentació fotogràfica: fou enderrocat durant els anys seixanta-setanta i el projecte s'ha perdut. Segons les imatges, no s'assembla a cap dels dibuixos de volutes que coneixem sinó que té un regust medieval<sup>39</sup> amb una sèrie d'elements verticals, a la manera de pinacles, que parteixen de la decoració de la part alta del mur i acaben amb una mena de coronaments poligonals que recorden els capellets de xemeneia. A l'eix central, en el lloc de les dues torres metàl·liques, s'hi aixequen dos grans pilars d'obra vista molt imaginatius, amb peces poligonals a la part superior, amb una imatge global a mig camí entre una xemeneia i un estípit geometritzat. Entre aquests dos elements verticals, el punt culminant de l'eix central el constitueix un modest empinyonat que abraça per sota les tres finestres centrals del quart pis i que a l'interior conté un plafó ceràmic amb la data «1897».

Tot fa la impressió que aquest coronament respon a les exigències d'economia i rapidesa dels comitents, i que és una mena de solució de com-

<sup>38</sup> Entre la seva documentació personal hi ha una col·lecció de dibuixos en els quals estudia una forma més convencional de coronament i que, tot i que no han estat datats, presenten la inscripció «1898» com a element culminant. Això ens fa pensar que són posteriors al projecte presentat a l'Ajuntament i molt propers a la data real de construcció del coronament, que segons el diari d'obra va tenir lloc durant la segona meitat del 1898. Segons el mateix diari, la inscripció va ser col·locada a finals d'abril del 1899, encara que hom hi pugui llegir «1897».

<sup>39</sup> Entre els dibuixos n'hi havia un de caràcter medievalitzant, amb una cartel·la rectangular sobre un àliga heràldica amb les ales desplegadas, però que tampoc té a veure amb la realització definitiva.

promís per alleugerir la façana mitjançant elements verticals que contrasten l'excessiva horitzontalitat del conjunt; la idea original de Falqués era que, dels cinc eixos del cos d'habitatges, els dos dels extrems tinguessin només tres pisos, i els tres del mig en tinguessin quatre, de manera que l'eix central quedaria realçat respecte als altres mitjançant el gran coronament. Però al final, no només no es van construir les torres metàl·liques, sinó que els eixos dels extrems van ser de quatre pisos, i el perfil esglaonat fou substituït per un del tot horitzontal que tallava en sec els ritmes verticals que es desenvolupaven des del terra. Per pal·liar aquest efecte va caldre afegir tot un seguit de pinacles als cossos laterals i els dos grans prismes al cos central, a més d'elaborar força el parament dels murs del quart pis per descompondre la superfície en nombrosos plans de molts gruixos diferents eliminant l'efecte de massa i imprimint-hi més lleugeresa.

Aquesta meditada composició va acompanyada d'un ric tractament ornamental, tant per les formes com pels materials i el cromatisme: d'una banda ja hem esmentat l'importantíssim treball del maó vist que aprofita al màxim les possibilitats expressives combinant superfícies llises amb d'altres motllurades o escacades i cercant el contrast de llum i ombra; de l'altra, cal no oblidar materials afins com la ceràmica, vidriada o envernissada, que aporten un toc de color brillant que s'aprofita per ressaltar alguns elements més historicistes com ara els arcs o les columnes truncades; o bé la terracota formant els plafons, els elements de formes tornejades i els capitells que enriqueixen l'eix principal de la composició. Aquest contrast cromàtic i textural s'accentua amb carreus de pedra de Montjuïc, molt clara, que s'empren per crear un sòlid sòcol per l'edifici, amb grans motlures que suporten els matxons, i per emmarcar la gran portalada, que adopta l'aire de porta de castell o de temple molt antic; també trobem la pedra en les mènsules o els capitells que emmarquen per dalt i per baix les columnes truncades recobertes de ceràmica buscant el contrast cromàtic i textural del conjunt.

Per acabar, hem d'esmentar el ferro, un material obligat per reforçar l'estructura de les naus, però que també va ser explotat de manera intensiva com a element ornamental, no només en les baranes dels balcons que adopten un perfil bulbós a la part baixa, sinó també en peces purament decoratives com la reixa de la tarja de la porta principal, amb unes formes circulars que recorden les volutes, i uns perfils semicirculars que es repeteixen a les parts altes de l'edifici, i que s'avancen molt respecte al mur, com si fossin pressionades pels extrems. A part de tot això també s'inclou cresteria metàl·lica entre els petits pinacles de la cornisa, i dos grans fanals que separen els balcons del tercer pis. Amb aquesta enumeració no exhaus-



tiva dels elements que enriqueixen la façana es posa en evidència la preocupació de Falqués per dotar-la d'un tractament monumental que dignifiqui un edifici industrial com aquest.

<sup>40</sup> H. CAPEL, *Les tres...*

## Conclusions

Començàvem aquest article parlant dels inicis de l'electrificació a Barcelona i de les primeres centrals elèctriques al Paral·lel. No ens hem aturat a descriure-les perquè ja existeix una monografia molt completa sobre aquest tema,<sup>40</sup> però sí que ens interessa remarcar que eren edificis típicament industrials, dissenyats pels mateixos enginyers alemanys de l'empresa AEG, pensant en l'eficiència i obviant els plantejaments estètics. En contraposició, en la central dissenyada per Falqués s'esdevé un important exercici de síntesi entre les necessitats imposades per la maquinària i les exigències estètiques de l'època, unit tot plegat al desig que destaqués enmig del paisatge urbà, fent de la mateixa fàbrica d'electricitat el reclam més assenyalat d'aquesta nova companyia. De fet, si ens centrem en les dues empreses que hi havia darrere de la Central Catalana de Electricidad, la Sociedad Catalana de Alumbrado por Gas i la Sociedad E. Lebon y Compañía, comprovarem que ambdues van cuidar molt l'aspecte de les seues socials corresponents i encarregaren edificis singulars a arquitectes reputats com eren Francisco del Villar i Carmona o Domènech Estapà. D'aquesta manera no és estrany que a l'hora de construir la seu de la nova empresa anessin a buscar un altre arquitecte conegut com era Pere Falqués, el qual, malgrat les limitacions de temps i segurament de pressupost, va ser capaç de dur a terme una magnífica fàbrica amb voluntat de ser un palau, que tot i que avui ha perdut gran part dels seus ornaments encara resulta espectacular. Entre el Palau de la Música (la seu de l'Orfeó Català) i el Palau dels Pobres (l'Hospital de Sant Pau), ambdós de Domènech i Montaner, Falqués va erigir el Palau de l'Electricitat (Central Vilanova) recuperant i magnificant aquell altre modest Palacio de la Electricidad que no va poder construir uns metres més avall en el recinte de l'Exposició Universal del 1888.

Joan Molet i Petit  
Universitat de Barcelona  
molet@ub.edu

EL PALAU DE L'ELECTRICITAT. PERE FALQUÉS I LA CONSTRUCCIÓ DE LA CENTRAL VILANOVA DE LA CATALANA DE ELECTRICIDAD

Aquest article tracta de l'edifici de la Central Catalana de Electricidad, construït per Pere Falqués a Barcelona a finals del segle XIX, el qual és concebut d'una manera molt diferent, donant una importància a l'aspecte estètic i simbòlic que no trobem en construccions contemporànies similars, com ara la central elèctrica del Paral·lel de l'empresa rival, la Compañía Barcelonesa de Electricidad, de línies senzilles.

A més d'analitzar la complexa gènesi constructiva de l'edifici, volem destacar que Falqués hi conjuga els valors de funcionalitat amb la voluntat de crear una arquitectura que «expressi» el que significa l'electricitat com a paradigma de modernitat en el tombant de segle, i alhora que satisfaci la necessitat de representativitat de la nova companyia, entrant en competència amb els majestuosos edificis on s'havien instal·lat les seues corporatives d'altres empreses d'energia com ara la Compañía de Gas Lebon i la Catalana de Gas.

Paraules clau: arquitectura industrial, Barcelona, segle XIX, Pere Falqués, eclecticisme, electricitat

THE PALACE OF ELECTRICITY. PERE FALQUÉS AND THE CONSTRUCTION OF THE VILANOVA POWER PLANT FOR THE CATALANA DE ELECTRICIDAD COMPANY

This article is focussed on the power plant building of the new electric company *Catalana de Electricidad*, built by the architect Pere Falqués in Barcelona in the late nineteenth century. This building was conceived in a very original way, as the aesthetic and symbolic aspects have an outstanding importance not seen in other similar buildings of that time, such as the power plant that the *Compañía Barcelonesa de Electricidad* had built in the Avinguda del Paral·lel a few years previously.

Thus, we not only analyse the complex building process, but also highlight how Pere Falqués, the architect, was able to combine the functional and aesthetic aspects, with the aim of creating an architecture that expressed the meaning of electricity as a symbol of modernity at the end of the nineteenth century, and an architecture that fulfilled the new company's necessity of representativeness, and that rivaled the monumental corporate buildings of the gas companies in the very centre of Barcelona.

Keywords: Industrial Architecture, Barcelona, 19<sup>th</sup> Century, Pere Falqués, Eclecticism, Electricity

Aquest article ha estat publicat originalment a **Matèria. Revista internacional d'Art** (ISSN en línia: 2385-3387)

Este artículo ha sido publicado originalmente en **Matèria. Revista internacional d'Art** (ISSN en línea: 2385-3387)

This article was originally published in **Matèria. Revista internacional d'Art** (Online ISSN: 2385-3387)

# MATÈRIA

Revista internacional d'Art

Els autors conserven els drets d'autoria i atorguen a la revista el dret de primera publicació de l'obra.

Els textos es difondran amb la llicència de reconeixement de Creative Commons, la qual permet compartir l'obra amb tercers, sempre que en reconguin l'autoria, la publicació inicial en aquesta revista i les condicions de la llicència: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Los autores conservan los derechos de autoría y otorgan a la revista el derecho de primera publicación de la obra.

Los textos se difundirán con la licencia de reconocimiento de Creative Commons que permite compartir la obra con terceros, siempre que éstos reconozcan su autoría, su publicación inicial en esta revista y las condiciones de la licencia: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.es>

The authors retain copyright and grant the journal the right of first publication.

The texts will be published under a Creative Commons Attribution License that allows others to share the work, provided they include an acknowledgement of the work's authorship, its initial publication in this journal and the terms of the license: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

